

presència

Número 1817. Del 22 al 28 de desembre del 2006. Any XLI. 0,50 €

Temps de nadales

BON NADAL! Segur que a hores d'ara ja n'heu rebut unes quantes. Des de fa més de cent cinquanta anys utilitzem felicitacions per desitjar-nos bones festes, però qui les ha vist i qui les veu. / 2 a 9

Felicitant per Nadal

TEMPS DE NADALES. Segur que a hores d'ara ja n'heu rebut unes quantes. Des de fa més de cent cinquanta anys utilitzem felicitacions per desitjar-nos bones festes; però qui les ha vist i qui les veu...

ANNA AGUILAR
● Solidàries, hipòcrites, institucionals, personals, típiques, originals, religioses, laiques... No ens podem –o volem– estar d'enviar-nos nades. Per desitjar-nos un bon Nadal; però sobretot sobretot, un bon any nou, que d'esperança també es viu. Ja ho feien els nostres avis i ho continuem fent nosaltres. Perquè el costum ve de lluny, però tampoc tant, no us penseu. La nadala, felicitació o *christmas* (anglicisme que prové del *Merry Christmas*, 'bon Nadal' en anglès) va començar-se a popularitzar poc abans de mitjan segle XIX. La nadala industrial i moderna tal com es coneix avui va néixer a Anglaterra el 1843 i l'instigador va ser Henry Cole; home del món de l'art, conegut especialment per ser organitzador de la primera exposició universal el 1851. Com la majoria d'invents, que o bé neixen de la casualitat o bé de la necessitat, aquella *christmas card* es va fer per un descuit de Cole.

La llegenda diu que Henry Cole, editor de llibres infantils i director al seu dia del famós Victoria & Albert Museum, va fer enviar unes targetes per compensar el retard amb què contestava el

correu als seus coneguts. Per això va encarregar al seu amic il·lustrador John Calcott Horsley uns dibuixos amb escenes nadalenques, a les quals ell va afegir uns breus missatges de bons desitjos i felicitacions. Aquelles targetes litografiades, de les quals se'n va fer un tiratge d'un miler, després es van acolorir a mà i es van posar a la venda a la botiga d'objectes d'art Felix Summerly's Treasure House de Londres.

A Catalunya, el procés d'industrialització del segle XIX també va afavorir la producció sistemàtica i seriada de nades. La que es considera la primera de totes és del Nadal del 1831 i la regalaven els repartidors del *Diari de Barcelona* (més tard també ho farien els repartidors

d'*El Telégrafo*, *La Renaixença*, *El Guardia Nacional*, *La Revista Popular*, *El Correo Catalán*...).

Que la primera fos del *Diari de Barcelona* no va ser casualitat. El seu editor, Antoni Brusi, propietari del primer taller litogràfic de Barcelona amb finalitats comercials, va ser un pioner en l'ús de la litografia. Aquest sistema d'estampació ràpid i econòmic, inventat per Aloys Senefelder el 1796, va revolucionar la impressió i va provocar una ràpida difusió de la felicitació nadalenca. Amb l'evident pre-

ocupació dels xilògrafs, és clar. Pilar Vélez és membre de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi i autora del llibre *Nadales, christmas i felicitacions*. Segons ella, la litografia

oferia avantatges comparat amb el gravat sobre fusta (xilografia) i el gravat sobre coure (calcografia) i a més a més de seguida va permetre la incorporació del color. D'aquí el nom de *cromolitografia*, sistema que es va utilitzar gairebé a tot Europa fins acabada la Segona Guerra Mundial.

En donava el sereno i el carter

Una de les principals característiques de les primeres nades catalanes és que no eren privades sinó públiques. Gent d'oficis diversos –el sereno, el carter, el vigilant, l'escombriaire, el repartidor, el mecànic...– i sobretot els aprendents, van fer felicitacions des de mitjan segle XIX fins als anys setanta del segle XX. Les repartien casa per casa amb una doble intencionalitat: desitjar unes bones festes i demanar una estrena o propina a canvi; *s'aguinaldo*, com en deien els mallorquins.

Les primeres nades catalanes d'oficis eren litografies normalment dibuixades a ploma i després acolorides que duïen inscrita una dècima (un poema de deu versos) i una quarteta a sota, decorades amb dibuixos d'estil rococó, gòtic o isabelí que a vegades ni tan sols feien al·lusió direc-

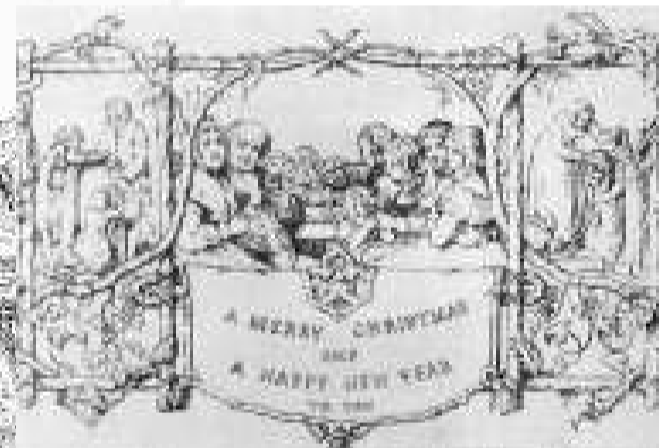

El naixement de Jesús és l'escena més repetida en la història de la nadala. Aquesta, per exemple, data de l'any 1953.

Com lo gall es menjà du
Y vull jo dals un bon tall
Ofereijo en lloch de gall
Una polla à cada hu.

FONDA DE ESTEBET.

La primera nadala anglesa, obra de J. Calcott Horsley (1843).

La Fonda de Estebet convidava amb aquesta felicitació els seus clients a menjar carn tendra per Nadal. El dibuix correspon a la segona meitat del segle XIX. / FONDS JOAN AMADES

ta a la temàtica nadalenca. Esteve Cladellas era bibliotecari dels Museus d'Art de Barcelona. L'any 1931 escrivia en el butlletí d'aquesta institució, referint-se al que ell anomenava *petits fulls volanders* del segle XIX: «L'ornamentació de les felicitacions nadalenques és de formes molt variades. Es compten entre elles les de frontispici, pàgina orlada, capçalera de capítol, medalló oval, emmarcament rococó i altres de tipus no tan determinat.» Cladellas també destacava que totes eren en castellà: «en llengua que no és l'emprada per la nostra gent en el comerç de la vida diària, en tot el transcurs de la seva existència». I que algunes fins i tot feien referència al context polític, com ara les guerres carlines.

Amb el temps, les nades gremials o d'oficis van anar canviant adaptant-se a l'estètica del

moment: romanticisme, modernisme, noucentisme i avantguardes. Amb tot, es va anar perdent qualitat. «El conjunt en general, i sobretot amb el pas dels anys, degenera i esdevé cada vegada més barroer, més cromo, en el sentit pejoratiu del terme», diu Vélez. Paral·lelament, la litografia va anar desapareixent i va ser substituïda per procediments com l'òfset. Als anys seixanta del segle XX, la nadala d'oficis —de la qual en podeu trobar uns 700 exemplars de tots els temps al fons Joan Amades— va començar a incorporar la fotografia.

Nadales per a tothom

Una de les primeres editorials catalanes de nades comercials, no gremials, va ser la de Gustau Gili. «Ell va impulsar una nadala amb molt de gust i molta qualitat artística. Van col·laborar-hi artistes de gran renom com ara Josep Obiols i Enric-Cristófol Ricart», explica

Els repartidors del *Diari de Barcelona* van ser els primers a felicitar amb una nadala. Anava adreçada als subscriptors del diari, amb litografies com aquesta, que correspon al 1845-1850. / FONDS JOAN AMADES

D'estil modernista i amb bones dosis de romanticisme, cap al 1903 la Unió Catalanista va treure aquesta nadala. / FONDS JOAN AMADES

Dues persones –qui sap si vénen de molt lluny?– arriben a la ciutat amb un trineu tirat per un parell de cavalls, lluny de l'estereotip dels rens i el Pare Noel. És de 1926.

«... y les desean un próspero y feliz año nuevo. Vich, Diciembre de 1922», deia al revers de la felicitació. / ARXIU EPISCOPAL DE VIC

Vélez. L'ús de la fototípia com a sistema d'impressió durant els anys trenta també va afavorir l'obtenció d'impresos d'una gran fidelitat reproductiva. Mentrestant, però, també es trobaven nades força més vulgars, reproduïdes a desenes amb sistemes més deficients i amb iconografies calcades: l'arbre de Nadal, la imatge de pessebre o paisatges nevats es multiplicaven arreu. A finals dels anys quaranta i sobretot durant els cinquanta, importants firmes van començar a organitzar concursos de nades, una tradició que avui encara es conserva en di-

Ferràndiz, el més tendre

● Hi ha un nom propi en la història de la nadala catalana: Joan Ferràndiz (Barcelona, 1919-1997). Dibuxant i editor, es va fer famós pels seus dibuixos tendres i detallistes. «Ningú li podia discutir una tècnica i una manera de fer», diu la il·lustradora Consol Escarrà. A alguns el seu estil els va cansar; altres encara el demanen. Durant els anys 50 i 60 va tenir un èxit aclaparador. Tant, que exportava a tot l'Estat, Europa i els EUA. «Molta gent el va voler imitar», apunta Maria Rius, també il·lustradora. Ella i Escarrà destaquen el boom general dels anys seixanta. «A Europa es feien milers de nades. Molts il·lustradors van passar a treballar-hi; recordo que em pagaven molt bé», diu Rius. Tant ella com Escarrà s'hi van dedicar profusament. / A.A.

versos municipis. El 1951, Filo- graf va convocar el primer certamen de nades comercials celebrat a Barcelona.

Els anys cinquanta i seixanta van ser moments de gran difusió de les nades. Als seixanta, les felicitacions es caracteritzaven pel tema religiós, estil no gaire depurat, colors foscos, criteris austers i formats exagerats. Fonts de l'empresa Busquets Gruart comenten que aquella dècada, coincidint amb el *desarrollismo*, va ser l'època de l'expansió internacional. «El 1959 vam fer les primeres exportacions a Bèlgica, Fran-

ça i Suïssa», expliquen, i el 1968 ja venien a vuit països més. Durant els anys setanta, en canvi, tot i que des del punt de vista gràfic es continuaven tractant temes nadalencs típics, cada cop es notava més l'evolució dels recursos tècnics. «Les nades ja presenten elements brillants, formats més reduïts i continguts sobretot molt figuratius.» Tot això per donar pas als vuitanta, en què s'observava una evolució tant en el fons com en la forma. «Continua la tendència a reduir formats i s'introdueix el trepatge. Una variació del *christmas* era la reproducció

De l'any 1913-1915. El fuster desitjava unes felices pasqües als seus clients amb una imatge de la fira de Santa Lúcia de Barcelona.

Imatge bucòlica dels angelets, icona típica de les felicitacions nadalenes. En aquest cas, en un paisatge quasi primaveral. Aquesta nadala data del 1928.

Els paisatges nevats, que tant agraden als països del centre i del nord d'Europa, s'han reproduït de mil i una maneres; tant de dia com de nit. El 1934, algú felicitava amb aquesta imatge tan tenebrosa.

El 1935, sense abandonar l'ambient fred d'aquestes dates, però fugint dels símbols més típics de Nadal, una colla de nens i nenes canten al carrer.

Com deuen celebrar el Nadal a l'Antàrtida? Es veu que no hi falten ni els pessebres ni els arbres adornats. Original i kitsch, l'any 1932 algú s'ho va imaginar així.

d'obres d'artistes del Renaixement o altres corrents artístics posteriors», comenten responsables de Busquets Gruart.

En els últims quinze o vint anys, el model religiós de nadala és obvi que no ha desaparegut. «Està considerat un clàssic que es va renovant i actualitzant, sempre n'hi ha demanda i s'anirà reeditant.» La tendència actual, però, és la d'una nadala més al·legòrica i pictogràfica. El Pare Noel, els regals, els arbres, les estrelles, els símbols de la pau, la bola del món, els mitjons, els ornaments... «Tots aquests elements són abso-

lutament versàtils i actualment se'ls pot tractar en molt diversos estils», diuen a Busquets Gruart. Pel que fa als acabats, l'evolució tecnològica ha donat múltiples possibilitats de trepatge, així com infinitat d'aplicacions com ara les estampacions, els relleus, els flocats, els *glitters*, els acabats brillants o mats...

Un altre sector de mercat prou important en aquest moment és el de les nades d'empreses. En aquest cas, la màxima importància es dona a la personalització, aspecte que s'aconsegueix amb la impressió del logotip a color, amb

Busquets, l'estendard

● Uns 25 milions de nades. Això és el que s'edita cada any a l'Estat espanyol. D'aquesta xifra, el 25% correspon a l'empresa Busquets Gruart, amb seu a Sant Quirze del Vallès. El 75% restant se'l reparteixen marques com ara Albini Argia, Edicards, Edit 66, Intercard, Estampa, Aljosu, Mundoazul, Argual i diversos importadors. L'origen de Busquets Gruart es remunta a l'any 1921, quan a Sabadell va obrir la impremta Minerva, dedicada a les arts gràfiques i l'enquadració. Va funcionar amb normalitat fins al 1938, ja que a causa de la Guerra Civil la producció va quedar interrompuda fins que es va reprendre l'any 1942. La primera edició de nades la van fer el 1953, i el 1964 van començar a editar-ne les primeres comercials. / A.A.

volum, amb manipulacions especials i amb un contingut diferent. Enric López (Barcelona, 1967) és dissenyador gràfic i membre de la junta del Col·legi Professional de Disseny Gràfic de Catalunya. «Jo intento fer veure als clients que impregnin la nadala de l'essència de l'empresa, amb un missatge proper i no tan comercial; que no sigui un missatge gratuït sinó compromès», diu. Ell creu que, en els temps que corren, l'originalitat va molt buscada, pel pes de la iconografia de tota la vida, i que els desitjos han d'anar més enllà del bon Nadal.

L'austeritat d'algunes nades dels anys quaranta, tant pel que fa a la imatge com al text, es demostra en aquesta del 1949.

Un àngel guia un nen cap a l'església. Potser a la missa del gall? L'any 1959 tothom podia entendre, en aquesta simplicitat, el que volgués.

La imatge més típica de tots els temps: el pessebre. Les felicitacions religioses, com aquesta de l'any 1940, s'han anat reinterpretant.

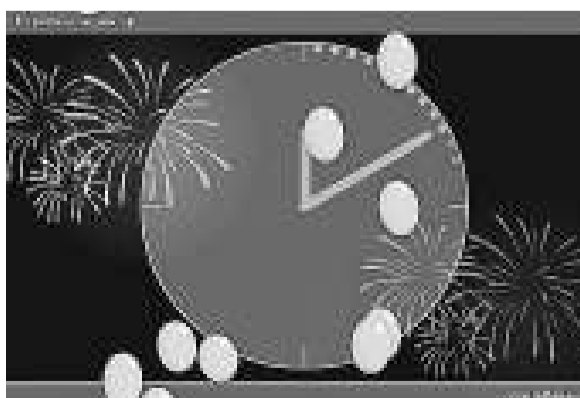

Aquesta de l'any 1954 s'obria com un petit llibre. Darrere d'aquesta portada de cartolina relligada amb un cordonet vermell hi havia dos fulls de llibreta on s'escrivia la felicitació.

Per rapidesa i comoditat, internet

● A mitjan anys noranta, la venda de nades va experimentar una davallada, després de la qual s'ha produït un període de cert estancament. L'enviament de felicitacions per correu electrònic o de missatges al mòbil, amb imatge inclosa, va tenir un impacte negatiu en la nadala tradicional. Per la seva rapidesa, comoditat i possibilitat d'arribar a molta gent, han temptat moltes persones que addueixen raons (o excuses) de temps i mandra per enviar una nadala per correu postal.

Buscant una mica per la xarxa podem trobar diversos webs que ofereixen catàlegs de felicitacions nadalenques. Una de les que té un fons

Felicitació electrònica de www.lamalla.net

més assortit és Senyal Internet Multimedia (www.senyal.com/anynou), que permet enviar de franc una postal digital com a felicitació de Nadal i escollir entre les versions clàssiques, modernes o musicals. Al web www.lamalla.net es pot triar entre postals dinàmiques (políticament correctes o incorrectes) i postals estàtiques. La possibilitat de seleccionar imatges i complements, música o no, el color de fons de la pantalla i escriure nosaltres mateixos unes ratlles de text, són opcions que presenten la majoria de webs com el de www.drac.com/drac/postal. També podeu visitar Balearweb o www.weblandia.com/pessebre. / A.A.

Les nades despleables, tridimensionals, com aquesta de l'any 1951, van ser molt populars durant un temps.

Al Pare Noel sempre acostumem a veure'l treballant, baixant per la xemeneia o a tot drap dalt del trineu. El 1954, però, ens el presentaven fent un recés al costat del foc. / ARXIU GAVÍN

«Pañerías Manchester les desean felices Navidades», hi deia al costat esquerre d'aquesta del 1964 que s'obria. A l'exterior s'hi veia una vella locomotora. / A.G.

El 1964, la pensió Gual de Palma de Mallorca felicitava per Nadal i Cap d'Any els seus clients amb una imatge d'un mercat de pollastres i capons.

Petites aportacions per a grans projectes solidaris

● L'any 1947, Jitka Samkova, una nena txeca, va enviar a Unicef un dibuix per agrair l'ajuda que el seu país havia rebut d'aquesta organització durant la Segona Guerra Mundial. Dos anys més tard, aquell dibuix es va convertir en la primera nadala d'Unicef. Des d'aleshores, aquest organisme, que aquest Nadal precisament celebra els seus 60 anys d'història, dissenya i fabrica les seves pròpies felicitacions (des de l'any passat també en fa d'electròniques). Les produeix fora de l'Estat espanyol i a hores d'ara representen la major part de les nades importades.

Igual que Unicef, altres organitzacions no

Una nadala d'Unicef d'aquest any.

governamentals (ONG) aprofiten el Nadal per treure a la venda nades i així poder finançar projectes solidaris. Intermón Oxfam, Creu Roja, Càritas, Metges Sense Fronteres, Mans Unides, Aldeas Infantiles SOS, Amnistia Internacional, Intervida, etcètera, són altres ONG, a banda d'associacions de discapacitats, que treuen al mercat felicitacions a preus que oscil·len entre 60 cèntims i 1 euro. Normalment tenen diferents models i s'ofereix la possibilitat de personalitzar-les, imprimint el logotip de l'empresa que ho sol·licita. Se'n venen en estancs, oficines de Correus, entitats d'estalvis, grans superfícies i també al seu web. / A.A.

«Amb les nades intento cridar l'atenció, aportar alguna cosa diferent»

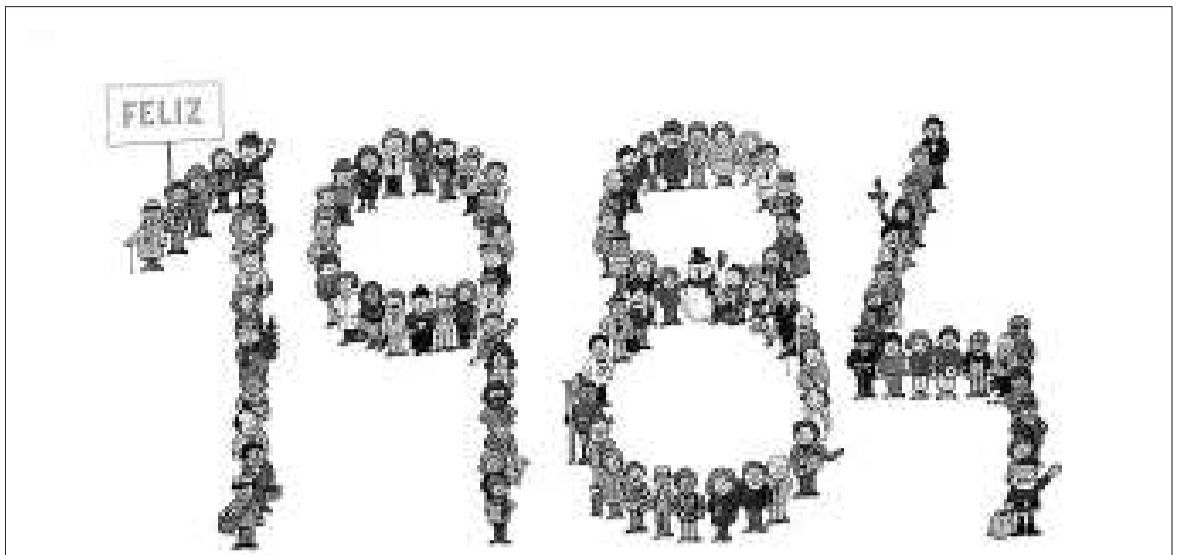
● Hubert Weber (Calw, Alemanya, 1937) és dissenyador gràfic. Al seu país d'origen les escoles de disseny no accepten ningú que primer no hagi fet els tres anys obligatoris de formació com a caixista. Per això ell es considera un professional de la vella escola. De formació sòlida i obsessionat per la precisió, la seva primera nadala data del 1957. «La vaig fer quan encara era un aprenent. Ja es veu com n'és, d'antiquada, i que està molt mal impresa», comenta Weber mentre l'ensenya. No hi ha dubte que des d'aleshores el seu treball ha evolucionat. «El que ara intento amb les nades és cridar l'atenció, impressionar, aportar alguna cosa diferent...», perquè,

Hubert Weber fa anys que es dedica a fer nades. / H.W.

deixem-nos de sentimentalismes, desitjar un bon Nadal i un bon any nou està molt bé, però en el fons el que fan les empreses és recordar a la gent que existeixen; és una targeta de visita més.» Weber reconeix que li dóna més llibertat per trobar idees pensar en l'any nou que no pas en les festes de Nadal, i que en qualsevol cas procura defugir les icones típiques d'aquestes dates. «Al meu entendre estan fora de temps», comenta, tot i que a vegades alguns clients no ho vegin així i que ell provingui d'un país on els paisatges nevats, els arbres de Nadal i la figura del Pare Noel no es consideren gens caducs.

Weber diu que per treballar utilitza un mètode que li funciona prou bé. «Si durant l'any em ve al cap alguna idea per fer una nadala, l'apunto. Tinc un arxiu on potser n'hi ha vint o trenta.» Que després aquelles idees s'acabin materialitzant o no, és una altra qüestió. «Després, quan s'acosta l'època, busco què tinc i trio què em ve més de gust fer.» Ell creu que agafar idees de l'entorn més immediat és perfectament lícit i natural; el que ja no entén és que un dissenyador copii deliberadament un altre, cosa que passa amb relativa poca freqüència. Weber, que el 1968 va ser nomenat director d'art de la indústria gràfica Printer (emblema del grup Bertelsmann), és dels de tocar i retocar el treball fins a la sacietat. «Un cop la nadala està acabada, haig d'estar convençut de la meua feina; si no, és un autoengany i un engany per al client.» Avesat a treballar amb la cartolina, el Rotring i un regle, considera que la informàtica ha facilitat molt la feina als dissenyadors, però en canvi renega de les nades internàutiques. «En el moment que tu reps una nadala per internet, la mires i te n'oblides, no la veus més. És molt pràctic, si tu vols, però penso que fan un mal favor a les nades de sempre», diu Hubert Weber. / A.A.

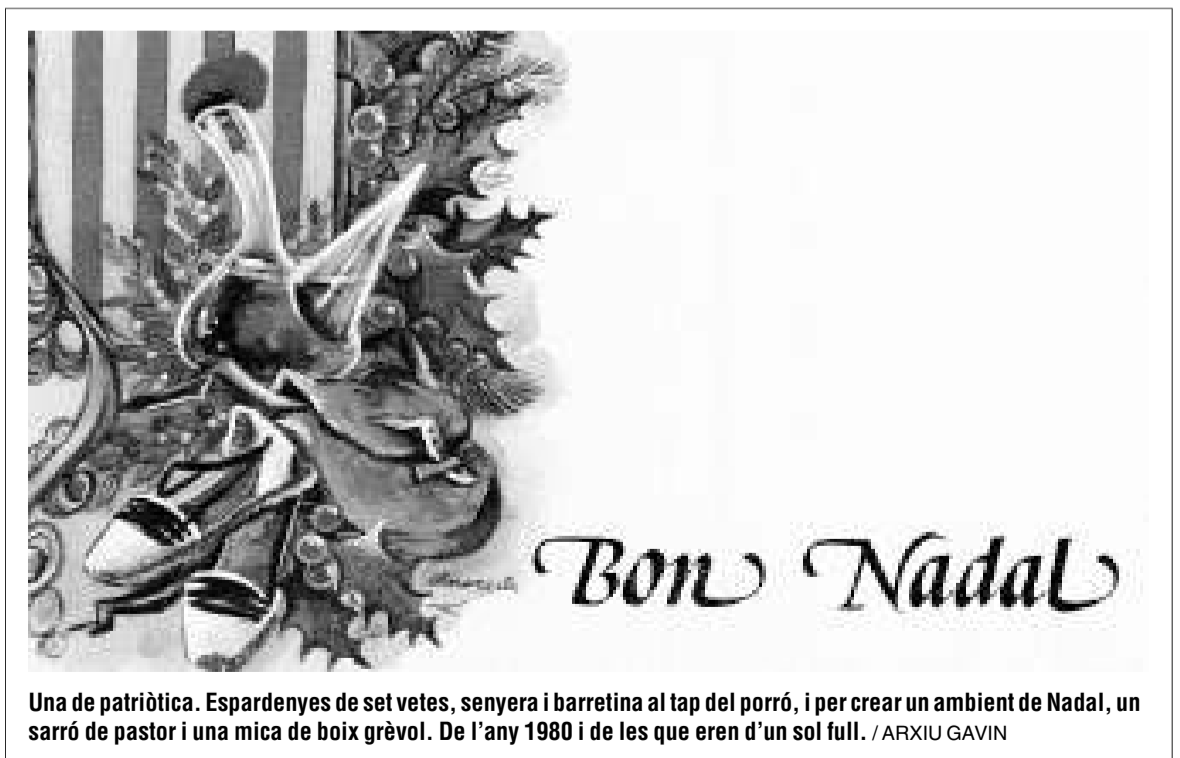
No hi havia dubte de l'any que havia d'arribar. El 1983 l'empresa Busquets Gruart va optar per una composició senzilla però efectiva, feta a partir de gent de professions diverses. / ARXIU BUSQUETS GRUART

La senzillesa del traç que perfila la Verge i l'Infant caracteritza aquesta nadala del 1971. / A. GAVÍN

Inconfusibles, les de Joan Ferràndiz. En va fer mil i una, sempre plenes de candor. Com aquesta, del 1999.

Una de patriòtica. Espardenyes de set vetes, senyera i barretina al tap del porró, i per crear un ambient de Nadal, un sarró de pastor i una mica de boix grèvol. De l'any 1980 i de les que eren d'un sol full. / ARXIU GAVÍN

Arribats ja a aquesta dècada, el contingut de moltes nades ha anat derivant cap a missatges de pau. En aquestes dates es converteix en un clam mundial. Per això s'escriu en llengües diverses i fins i tot en llatí, perquè arribi a tothom sense distincions. Això sí, sense perdre l'humor... / ARXIU BUSQUETS GRUART

La col·lecció d'un «drapaire de la cultura»

● «Vaig començar a guardar coses als 4 anys; ja vaig néixer col·leccionista. Però recollir nades d'una manera seriosa, no va ser fins cap al 1960», diu Josep M. Gavín (Barcelona, 1930). Col·leccionista i propietari de l'Arxiu Gavín de Valldoreix (Sant Cugat del Vallès), en aquest moment pot presumir de tenir moltes nades. «Més aviat quedo curt si et dic que estic molt a prop del

Josep M. Gavín. / A.A.

mig milió.» Ep, i encara diu que n'accepta i que en passa a recollir a domicili. Les felicitacions que li arriben—de totes les èpoques, estils i formats—sobretot provenen de particulars que fan endreça o canvien de pis. Però també d'empreses privades i institucions, que cada any li porten les que reben en caixes. «M'he convertit en un drapaire de la cultura», diu amb tot l'orgull del món.

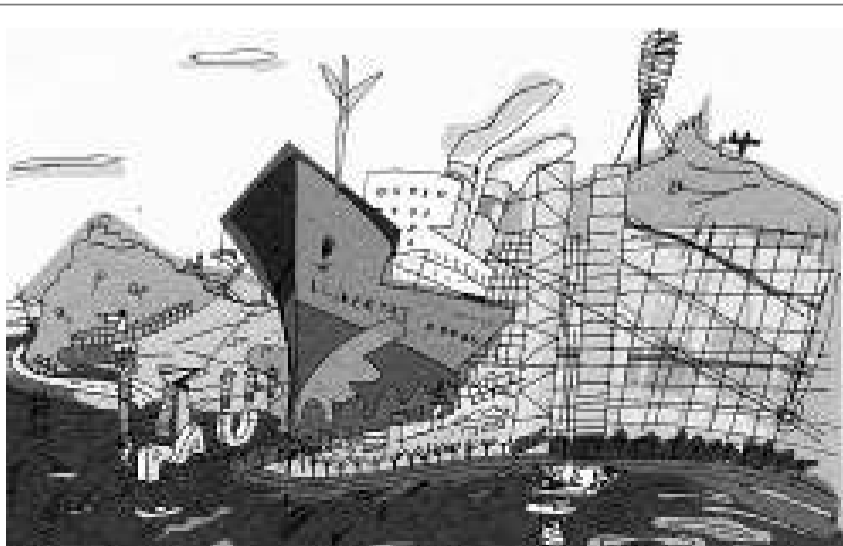
Les nades que Gavín té als seus dos magatzems (el de Valldoreix i un altre a Tàrraga) estan classificades per temes, no per anys. «Pensa que les nades no acostumen a venir amb data impresa, si no és que ja han estat escrites i hi han posat l'any», comenta. Per això aquest col·leccionista va considerar més oportú ordenar-les segons el tipus d'imatge. Així té establertes fins a 98 categories.

I ell, ja n'envia, de nades? «Vaig deixar d'escriure'n perquè en feia més de 200 i personalitzades. Començava al mes d'octubre a fer-ne cada dia unes quantes, però arribava Nadal i encara me'n faltaven, i al final vaig dir prou.» / A.A.

El 1992 el dissenyador Hubert Weber va voler desitjar un any nou ben dolç. Qui no tindria ganes de desembolicar aquest caramel? / ARXIU HUBERT WEBER

Dues nades ben diferents de la dècada dels setanta. Dels coloms de la pau a una imatge peculiar dels ornaments de Nadal. / ARXIU BUSQUETS G.

Que tots somriem,
Escollorem d'una dia o de temps,
quan sentirem la brisa que ens ve de la mar,
perquè la gent d'altres països,
s'afeliïn callant,
Creuem dones i homes diferents.

1995

Bones festes i feliç 1995.

I una d'institucional per acabar. El 1994 l'Ajuntament de Barcelona va enviar aquesta felicitació, acompanyada d'uns versos de Mikel de Espalza. / ARXIU GAVÍN